

Major Éva – Szabó Éva – Antalné Szabó Ágnes

Mentori kompetenciák és óraelemzés

A tanulmány témája a tanárjelölt hallgatók szakmai gyakorlatát támogató mentorok kompetenciáinak a megfigyelése óralátogatás alapján. Az osztatlan rendszerű tanárképzésben az egyéves szakmai gyakorlat előkészítése és megszervezése nagy kihívás a tanárképzési szakemberek számára. A felkészülés része a hallgatók iskolai munkáját mentoráló tanárok óráinak a meglátogatása és elemzése, valamint megbízásuk az új feladatra. A tanulmány első része a mentorrá váláshoz szükséges alapvető és speciális mentori kompetenciákat tekinti át. Részletesen foglalkozik az utóbbiakkal, megkülönböztetve a kezdő és a gyakorlott mentor kompetenciáit. A tanulmány második része összefoglalja a mentorálás és az óramegfigyelés főbb alapelveit, és bemutatja a mentoroknál szervezett óralátogatások ajánlott forgatókönyvét. Részletesen leírja az óra előtti egyeztetés, az óramegfigyelés és az órát követő megbeszélés javasolt menetét. A cikk segítséget nyújthat nemcsak a mentorok óráinak az elemzéséhez, hanem az iskolai munkaközösségekben szervezett óralátogatásokhoz is.

Bevezetés

Az osztatlan tanárképzési rendszerben a tanárjelölt hallgatók tanulmányaik végén egyéves szakmai gyakorlaton vesznek részt. Az új rendszerben az új típusú gyakorlat kialakítása nagy kihívást jelent a tanárképző szakemberek számára. Nagy a felelősségük a tanárképző intézményeknek abban, hogy az egyéves gyakorlathoz elegendő számú és megfelelő kompetenciákkal rendelkező mentort kérjenek fel, olyan szaktanárokat, akik a leghatékonyabban képesek támogatni a hallgatókat a gyakorlaton. A tanulmány a mentorok kiválasztásához kíván segítséget nyújtani nem csak a magyartanári szakon tanító kollégák számára.

A mentorrá válás természetes előfeltétele a magas szintű szaktárgyi, szakpedagógiai és pedagógiai-pszichológiai kompetencia, a hatékony tanári kommunikáció, és folyamatos fejlesztésük is a mentor állandó és természetes tevékenysége. A tanulmány ezért ezek részletes leírásával nem foglalkozik, témája kizárólag azoknak a speciális mentori kompetenciáknak a bemutatása, amelyek a szaktárgyi, szakpedagógiai, pedagógiai-pszichológiai és kommunikációs kompetenciákon kívül szükségesek az eredményes mentori munkához.

A speciális mentori kompetenciák leírásának fontos célja, hogy segítse a felsorolt kompetenciák fejlesztését, kiindulópontot adjon a mentori munkához kapcsolódó reflexióhoz, a mentorok munkájának az értékeléséhez, és ezen keresztül megkönnyítse a fejlődő mentori kompetenciákra vonatkozó önértékelést is. Ezért a következő leírásokat a mentortanárok önértékelésre is használhatják, és segítségükkel meghatározhatják, hogy mely területeken kívánnak fejlődni. A speciális mentori kompetenciák leírásának alapja az EMCC (European Mentoring and Coaching Council) keretrendszerének a meghatározása (1), ezt egészíti ki a tanulmány néhány sajátos szemponttal.

Mentori kompetenciák

A mentorrá váláshoz szükséges kompetenciák között megkülönböztetünk alapvető tanári kompetenciákat és a mentori tevékenységhez kapcsolódó speciális kompetenciákat. A mentorrá váláshoz szükséges alapvető kompetenciák a következők (Antalné Szabó – Major 2010):

- magas szintű szaktárgyi tudás,
- magas szintű szakpedagógiai kompetencia,

- magas szintű általános pedagógiai-pszichológiai kompetencia,
- hatékony pedagógiai kommunikáció,
- elkötelezettség a folyamatos szakmai fejlődésre.

A tanárjelölt megfelelő szakmai támogatásához elengedhetetlenül fontos, hogy a tanárjelöltnek legalább az egyik szakja megegyezzen a mentor saját tanári szakjával, és ha a másik szakja nem egyezik meg a tanárjelöltével, akkor az iskolában megbízott konzulens tanár segítse a jelölt munkáját a másik szakon.

A mentori tevékenységekhez speciális mentori kompetenciák is szükségesek, ezek a következők:

- önismeret,
- önfejlesztés,
- a mentorálás kereteinek kialakítása,
- kapcsolatépítés,
- a reflexió és a tanulás ösztönzése,
- útmutatás a tanárjelölt számára,
- mentorálási technikák alkalmazása,
- értékelés.

A speciális mentori kompetenciák leírása

A tanulmány ezen része nyolc olyan speciális mentori kompetenciát ír le, amelyek megfelelő szintje feltétlenül szükséges az eredményes mentori munkához. A kompetenciák részletes leírásában külön oszlopban olvashatók a kezdő és a gyakorlott mentorokra jellemző kompetenciák, illetve a kompetenciák meglétét mutató indikátorok. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a gyakorlott mentoroknak rendelkezniük kell mindazokkal a kompetenciákkal, mint a kezdőknek, és ezeken felül még továbbiakkal is, amelyeket a *Gyakorlott mentor* című oszlop tartalmaz. A kompetencialeírás komplexen tárgyalja a mentori kompetenciáknak az attitűddel, a felelősségvállalással, a mentori készségekkel és képességekkel, valamint a mentori tevékenységgel összefüggő szakmai tudás elemeit.

Önismeret

E kompetencia birtokában a mentor tudatában van saját értékpreferenciáinak, meggyőződésének, viselkedésének, és felismeri, hogy ezek hogyan befolyásolják gyakorlatát, valamint ezt az önismeretet hatékonyan használja mentori munkája során.

| Kezdő mentor | Gyakorlott mentor |
|--|---|
| <ul style="list-style-type: none">– Viselkedésével segíti a mentorálás folyamatát, kezeli a sokszínűséget, értékrendjének és meggyőződésének megfelelően végzi a mentori munkát.– Az elfogadott alapértékek szerint azonosítja a tanárjelölt viselkedését, érzelmeire reagál, de nem személyeskedő módon. | <ul style="list-style-type: none">– Önértékelését elméleti megalapozottsággal, strukturált, következetes megfigyelések alapján alakítja ki.– Felelősségteljesen és rugalmasan alkalmazkodik a tanárjelölt érzelmi állapotához. Szintetizálja a tapasztalati és az elméleti tudást.– Felismeri a döntések sorozatát a folyamatok mögött.– Kritikusan reflektál a tanárjelölt esetleges rendszerszerű gyengeségeire, érzékeli a fejlődést. |

Önfejlesztés

A mentor folyamatosan tanulmányozza és fejleszti szakmai tudását, erősíti a pedagógusszakma presztízsét.

| Kezdő mentor | Gyakorlott mentor |
|--|---|
| <ul style="list-style-type: none"> – Gyakorolja és értékeli saját mentori készségeit, képességeit, tudását. – Elkötelezett saját személyes és szakmai fejlődése mellett, ehhez aktívan hozzá is járul. – Rendszeresen látogatják a kollégák az óráit, amelyeket reflektív beszélgetések követnek. | <ul style="list-style-type: none"> – Rendszeresen felülvizsgálja és frissíti a mentorálással kapcsolatos személyes meggyőződését és magatartását. – Felelősségteljesen azonosítja a saját készségeiben, képességeiben, tudásában felmerülő hiányosságokat. – Követi a mentorálással kapcsolatos kutatásokat és a szakma közös gondolkodását. – – Nyitott a kollégáitól kapott visszajelzésekre, és ezek hatására változtat gyakorlatán. |

A mentorálás kereteinek kialakítása

A mentor világosan kialakítja a mentorálttal való együttműködés kereteit, szabályait, az elvárásokat és a kommunikáció formáit.

| Kezdő mentor | Gyakorlott mentor |
|--|---|
| <ul style="list-style-type: none"> – Tisztázza a mentor és a tanárjelölt szerepét, a közös munka célját. – Kialakítja a kommunikáció és a bizalom megfelelő szintjét – Létrehozza a mentori kapcsolat kereteit, tisztázza, hogy hol, mikor, és milyen gyakran kerülhet sor megbeszélésekre. | <ul style="list-style-type: none"> – Kisebb ellenállás, illetve nehézségek esetén is sikeresen alakítja a kapcsolatot, és megteremti a közös munka kereteit. |

Kapcsolatépítés

A mentor hatékonyan építi a kapcsolatát és tartja fenn a tanárjelölttel.

| Kezdő mentor | Gyakorlott mentor |
|--|---|
| <ul style="list-style-type: none"> – Minden tanárjelöltet tiszteletteljesen kezel. – Bizalmat épít ki kötelezettségei betartásával és nem ítélkező véleményformálásával. – Empatikus és valódi támogatást nyújt a tanárjelöltnek. | <ul style="list-style-type: none"> – Felismeri a tanárjelölt érzelmi állapotát, és ehhez alkalmazkodva nyújt segítséget. – Biztosítja a tanárjelölt autonómiáját, döntéseinek önállóságát. – Az odafigyelés és a fogékonyság magas szintjét mutatja. |

A reflexió és a tanulás ösztönzése

A mentor segítséget nyújt a tanárjelöltnek abban, hogy elemezze, megértse a tanítási helyzetekben felvetődő kérdéseket és problémákat, és ezáltal tanuljon.

| Kezdő mentor | Gyakorlott mentor |
|---|---|
| <ul style="list-style-type: none"> – Elkötelezett az iránt, hogy mások fejlődését segítse. – Hisz abban, hogy mindenki számára az önállóan megszerzett tudás a legértékesebb. – Olyan légkört teremt, amelyben a tanárjelölt biztonságban érzi magát, és szabadon megosztja érzéseit, gondolatait, ezáltal hatékonyan tanul. – Aktív hallgató, vagyis azzal, hogy figyelmesen és értőn meghallgatja a tanárjelölt gondolatait, kérdéseit, problémáit, segíti őt a fejlődésében. – Legalább egy kérdezői technikát megfelelően alkalmaz. – Megfelelően ad visszajelzést a tanárjelöltnek. – Csak abban az esetben ad tanácsot vagy ötleteket a tanárjelöltnek, ha ezt fontosnak ítéli meg. – Kérdéseivel és visszajelzéseivel a tanárjelölt önértékelését kívánja fejleszteni. | <ul style="list-style-type: none"> – A tanárjelölt önértékelésének a fejlesztését tekinti a tanulás egyik fő céljának. – Rugalmasan alkalmaz különböző kérdezői technikákat, ezzel segíti a tanárjelölt reflexióját, valamint a gondolkodása és a tanítása közötti összefüggések mélyebb megértését. – Visszajelzéseivel és kérdéseivel segíti a tanárjelöltet abban, hogy kérdéseire, problémáira többféle megoldást is mérlegeljen, és fel tudja mérni ezeknek az előnyeit, esetleges hátrányait. – Felismeri a tanárjelölt gondolatmenetében és tanítási gyakorlatában a tanárjelöltre jellemző mintákat (például a meggyőződéseket, hiteket). – Segíti a tanárjelöltet abban, hogy a gondolkodását és tanítási gyakorlatát befolyásoló mintákat tudatosítsa magában, és átgondolja, hogy milyen változtatások szükségesek a tanítási gyakorlatában annak érdekében, hogy ezeknek a mintáknak az esetleges negatív hatásait kiküszöbölje. |

Útmutatás a tanárjelölt számára

A mentor segíti a tanárjelöltet céljainak, tanulási eredményeinek a megfogalmazásában és megvalósításában, valamint abban, hogy a szükséges változtatásokat felismerje és megtegye.

| Kezdő mentor | Gyakorlott mentor |
|---|--|
| <ul style="list-style-type: none"> – Rámutat arra, hogy a tanulást és tanítást a tanulási eredmények és az elérendő célok megvalósítására való törekvés irányítja. – Segít a tanárjelöltnek megfogalmazni az elérni kívánt tanulási eredményeit és céljait. – Segíti a tanárjelöltet abban, hogy az elérni kívánt tanulási eredményeit és céljait az adott tanítási kontextus sajátosságaival összhangban fogalmazza meg. – Segít a tanárjelöltnek megtalálni azt az utat, amely az eredmények és | <ul style="list-style-type: none"> – Szabadságot ad a tanárjelöltnek abban, hogy önálló döntéseket hozzon, és saját meggyőződései szerint alkalmazjon tanítási technikákat, ezáltal növeli a tanárjelölt felelősségérzetét, és segíti a felelős döntéshozatalban. – Segíti a tanárjelöltet abban, hogy egyéniségének megfelelő technikákat alkalmazjon céljai elérése érdekében. – Visszajelzéseivel és kérdéseivel segíti a tanárjelöltet abban, hogy kérdéseire, problémáira többféle megoldást is mérlegeljen, és fel tudja mérni ezeknek az előnyeit, esetleges hátrányait. |

| | |
|---|---|
| <p>a célok megvalósításához vezet.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Bemutat legalább egy lehetséges utat, amely elvezet a célok eléréséhez. – Segíti a tanárjelöltet abban, hogy rendszeresen értékelje saját fejlődését, és mérlegelje, hogy milyen területeken kell változtatni ahhoz, hogy elérje céljait. – Az óramegbeszéléseket úgy tervezi meg, hogy ezek végén a tanárjelölt meg tudja fogalmazni, hogy mit tanult a megbeszélésből, és ennek eredményeképpen mit próbál megváltoztatni a tanításában. | <ul style="list-style-type: none"> – Segít a tanárjelöltnek megtalálni, hogy esetleg mi akadályozza céljai elérésében. – Különböző technikákat és módszereket alkalmaz annak érdekében, hogy segítse a tanárjelöltet céljainak az elérésében. – Segíti a tanárjelöltet abban, hogy felismerje és tudatosítsa önmagában saját reakcióit a változásra. – Hatékonyan kezeli azokat a helyzeteket, amikor a tanárjelölt nem fogadja el, hogy változtatások szükségesek a tanításában. |
|---|---|

Mentorálási technikák alkalmazása

A mentor a tanárjelölttel való természetes kommunikáción túl különféle mentorálási technikákat alkalmaz a tanárjelölt tanulásának az ösztönzésére.

| Kezdő mentor | Gyakorlott mentor |
|--|---|
| <ul style="list-style-type: none"> – A mentorálási technikákat sikeresen alkalmazza a saját kontextusában. – Elkezd kialakítani egyéni mentorálási technikáit. | <ul style="list-style-type: none"> – Kritikusan és rugalmasan viszonyul a kipróbált mentorálási technikákhoz. – Egyéni technikákat fejleszt ki a mentorálás eredményessége érdekében. |

Értékelés

A mentor visszajelzést ad a tanítási gyakorlat eredményességéről, és ösztönzi a tanárjelölt értékelési kultúrájának a kialakítását.

| Kezdő mentor | Gyakorlott mentor |
|--|--|
| <ul style="list-style-type: none"> – A tanárjelölttel együtt értékeli annak tanítási gyakorlatát. – Reflektál és visszajelzést ad a tanárjelölttel való együttműködéséről. – Megkéri a tanárjelöltet, hogy adjon visszajelzést a mentori munkájáról. – A tanárjelölt visszajelzését elfogadja. | <ul style="list-style-type: none"> – A tanárjelölttel együtt egy összetett szempontsor alapján értékeli a tanárjelölt tanítási gyakorlatát (Major-Szabó 2011; Révész 2011). – Az értékelésben kiemelt szerepet szán a tanárjelölt önértékelésének. – Felhívja a tanárjelölt figyelmét az önértékelés fontosságára, és tudatosítja benne, hogy ennek tanítási gyakorlata stabil elemévé kell válnia. |

A mentorálás és az óramegfigyelés irányelvei

A szakmai gyakorlatnak fontos szerepe van a tanárjelölt hallgatók tanárrá válásának a folyamatában, ösztönözheti őket az iskolai pedagógiai munkára, vagy egy kevésbé sikeres gyakorlat, a mentorról való nem megfelelő kapcsolat el is bizonytalaníthatja a hallgatókat. Ezért is fontos, hogy a mentorok szakmai tevékenységüket a lehető legmagasabb színvonalon végezzék. Ebben támogatást kaphatnak a mentorok egymástól a mentorképző kurzusokon és a hospitálásokon, továbbá az őket látogató tanárképző szakemberektől is. A mentorálásban érdemes néhány alapelvet követni, figyelembe venni.

A mentorálás:

- segítségnyújtás,
- tanácsadás,
- együttgondolkodás egy kollégával,
- közös problémamegoldás,
- nem felügyelet,
- nem leckéztetés,
- nem „a válaszok” megadása.

Az alapvető szaktárgyi, szakpedagógiai, pedagógiai-pszichológiai, tanári kommunikációs és a speciális mentori kompetenciák megfigyelésének egyik színtere az óra és az óraelemzés. Ezeken is érdemes néhány alapelvet figyelembe venni a látogató pedagógusoknak, szakembereknek.

Az óramegfigyelés:

- kizárólag az órán megfigyelt dolgokra épül;
- az előre megbeszélt szempontok alapján történik;
- középpontjában a tanulás áll (elsősorban azt vizsgálja, hogy a tanítás mennyiben segítette a tervezett tanulási eredmények elérését);
- a megfigyelt tudatos jóváhagyásával történik;
- nem együtt tanítás;
- nem a megfigyelő véleményének kinyilvánítása a tanulás és a tanítás különböző vonatkozásairól.

Az óralátogatás forgatókönyve

A tanulmány a következőkben egy forgatókönyvet ajánl a mentoroknál szervezett óralátogatásokhoz. Ahogyan minden óralátogatásnál, ebben az esetben is külön funkciója van az óra előtti egyeztetésnek, az óramegfigyelésnek és az óra utáni megbeszélésnek.

Az óra előtti megbeszélés formája lehet személyes találkozás vagy telefonon (Skype-on) történő megbeszélés a mentorról. Ennek során történik a megfigyelés céljának, kiemelt szempontjainak a tisztázása, az óraterv vagy bármilyen előzetes információ átadása. Hasznos lehet, ha a mentor ajánl szempontot a megfigyeléshez. Az óramegfigyelés általános és kiválasztott szempontok alapján történik, ehhez segítséget nyújt a tanulmány további része. Az órát követő megbeszélésen a mentortanár és a megfigyelő a következőket beszél meg:

- hogyan sikerült az óra
- ha a mentor hallgatója tartotta volna ugyanezt az órát, akkor mely témákról lenne érdemes beszélni
- mely területeken elégedett a munkájával, és mely területen szeretne fejlődni.

Az óralátogatás egyes fázisainak leírásakor kérdéseket javasolunk, amelyeket a megfigyelő tehet fel. Ezeket kiindulópontnak és emlékeztetőnek szánjuk, és természetesen rugalmasan kezelendők. A beszélgetés természetéből adódóan egyes kérdések feltevése vagy a kérdések sorrendjéhez való szigorú ragaszkodás szükségtelen, hiszen egy beszélgetés során bizonyos kérdéseket önmagától is felvethet és megválaszolhat a mentortanár. A szerzők javaslata az óramegfigyelők számára tehát az,

hogy az óralátogatás előtti és utáni megbeszélés egyes fázisait kövessék a leírtak alapján, de a javasolt kérdéseket alkalmazzák saját belátásuk szerint.

A megfigyelt óra előtti megbeszélés

Az óra előtti megbeszélés célja, hogy egyeztessék a megfigyelés folyamatát és az óra előtti megbeszélés célját. Lehetséges célok a megfigyelő számára:

- hogy jobban értse a tanár kontextusát
- hogy megismerje, mit tervez a tanár
- hogy segítsen azonosítani a megfigyelés szempontjait
- hogy végiggondolja az adatgyűjtés lehetséges módjait.

A megfigyelő hívja fel a tanár figyelmét, hogy kollégaként van itt, mint egy „értő fül” vagy egy másik perspektíva, és ő is tanulni szeretne ebből a látogatásból.

Javasolt kérdések a megfigyelt óra kontextusáról:

- Milyen minőségben tanít az iskolában? (Milyen régen, milyen funkcióban? Stb.)
- Kik a tanulók? (Hányadikosok, hány órában tanulnak, mik a csoport jellemzői?)
- Mit szeretnek, és mit nehezebb velük csinálni általában?

Javasolt kérdések a terv megismeréséhez:

- Mi a konkrét terv erre az órára? Mi az óra anyaga?
- Mi a tervezett tanulási eredmény?
- Mennyire átlagos az óra, miben tér el attól, ami általában történik az órán?

Javasolt kérdések a megfigyelési szempontok azonosításához:

- Mik a megfigyelt tanár céljai és elvárásai az órával kapcsolatban?
- Mire figyeljen a megfigyelő különösen?
- Mi az, amit egyedül nehéz megfigyelni?
- Van-e olyan tanuló, akit érdemes külön megfigyelni?
- Van valami olyan információ az órával kapcsolatban, amely elősegíti, hogy jobban megértse a csoport működését és a hatékonyabb tanulást?

Az óramegfigyelés

A tanulmány következő része olyan általános szempontokat fogalmaz meg, amelyek a konkrét megfigyelési szempontok meghatározásában és az óramegfigyelésben segítenek.

| A célok megvalósulása, az óra tanulási eredménye | |
|---|---|
| Az óra eredményessége | Megvalósulnak az óra céljai, a tanulók elérik a tervezett tanulási eredményt. A tanár megfelelő módon meggyőződik a tanulóknak az órán elért tanulási eredményéről. |
| Az óra felépítése | Az órának van jól elkülöníthető eleje, központi része és megfelelő befejezése. Az óra egyes lépései koherens egészet alkotnak, amelyet a lépések közötti jól megtervezett átmenetek biztosítanak. |
| A módszerek alkalmazása | A tanár a célokkal és a tervezett tanulási eredménnyel összhangban levő módszereket alkalmaz. Az új anyag feldolgozása a tanulók korábbi ismereteinek a mozgósítására épül. A problémafelvetés és a korábbi ismeretek felelevenítése motiváló, a kérdések a tanulókat gondolkodásra készítik, |

| | |
|----------------------------------|--|
| | <p>a tanári magyarázat pedig elősegíti az új ismeret megvilágítását. Az új ismeretek megtanításakor a tanár olyan módszereket alkalmaz, amelyek lehetővé teszik, hogy a tanulók maguk ismerjenek fel minél több összefüggést. Az ismeretek alkalmazásakor és gyakorlásakor használt módszerek az önálló alkalmazás készségét fejlesztik.</p> |
| A munkaformák alkalmazása | <p>Az órát változatos munkaformák és a munkaformáknak megfelelő tanári szerepek és tevékenységek jellemzik. A munkaformák és a tanári tevékenység összhangban vannak az óra és a feladatok céljaival, a tervezett tanulási eredménnyel. A tanár tudja, hogy mikor kell háttérbe vonulnia és átadni a szót a tanulóknak.</p> |

| Tananyagok, taneszközök | |
|---------------------------------------|---|
| Tankönyv és kiegészítő anyagok | <p>A tankönyvi és a kiegészítő anyagokat az óra céljainak és a tanulók igényeinek megfelelően kell kiválasztani. A segédanyagok és a feladatok megfelelően kiegészítik a tankönyvet, illetve ellensúlyozzák az esetleges hiányosságait.</p> |
| Taneszközök | <p>Tagolt, világos a táblakép, jó minőségűek a szemléltetőanyagok, jól áttekinthetőek a feladatlapok, megfelelő a használatuk.</p> |
| Technikai felszerelés | <p>A tanár ismeri, és ha lehetősége van rá, használja az IKT-eszközöket és az egyéb technikai berendezéseket, például a CD-lejátszót, a DVD-lejátszót, az interaktív táblát, a számítógépet, az internetes felületeket stb.</p> |

| Tanulási környezet | |
|---------------------------------|--|
| A tanulók kommunikációja | <p>A tanár lehetőséget ad a tanulóknak arra, hogy kérdezzenek, elmondják a véleményüket, és egymást meghallgatva, egymásra reagálva végezzék el a feladatokat.</p> |
| Légkör | <p>A tanár olyan légkört teremt, ahol a tanulók szívesen és aktívan dolgoznak. Ha módjában áll, úgy rendez be a termet, hogy az megfeleljen az óra céljainak, és lehetőséget adjon csoportmunkára, valamint a tanulók egymás közötti interakciójára.</p> |
| Tanulói önállóság | <p>A tanár tanulóközpontú szemlélettel vezeti és szervezi az órát, olyan feladatokat ad, amelyek figyelembe veszik a különböző tanulási stílusokat, és fejlesztik a különböző tanulási stratégiákat. A tanár a tanulók saját tanulásuk iránti felelősségtudatát erősíti.</p> |

| Tanári kommunikáció, óravezetés | |
|--|---|
| Tanári beszéd | A tanár érthetően, kifejezően és tömören beszél. A tartalommal összhangban alkalmazza a kommunikáció nem nyelvi jeleit. Tanulást támogató a kommunikációja. A tanári kommunikáció csak olyan mértékű az órán, amennyire az a célok megvalósulásához, az óraszervezéshez szükséges. |
| Instrukciók | A tanári instrukciók lényegre törőek, világosak, rövidek. |
| Kérdezési technikák | A tanári kérdések a tanulókat gondolkodásra és válaszadásra készítik, ezáltal segítenek az összefüggések feltárásában és megfogalmazásában. A kérdésre adott válaszokat a tanár fel tudja használni további kérdések megfogalmazásához. |
| Visszajelzés és értékelés | A tanár konstruktív visszajelzést ad a tanulói munkáról. Ismeri és alkalmazza az igazságos és hatékony módszereket a tanulók teljesítményeinek, elkötelezettségének és erőfeszítéseinek az értékelésére. Az értékelési szempontok ismertek a tanulók számára. A visszajelzés formatív, vagyis a tanár rámutat arra, hogy milyen lépések megtétele szükséges a jövőben a tanulók fejlődéséhez. |
| Fegyelem | A tanár képes egyensúlyt teremteni a fegyelem és az oldott légkörben folyó munka között. |
| Időkeretek, ütemezés | A tervezett idő megfelel a feladatoknak. A tanár figyelembe veszi a tanulók közötti egyéni különbségeket. A tanulók tevékenységét indokolatlanul nem lassítja és nem siettet. A tanulónak megfelelő idő áll rendelkezésükre a feladatok elvégzéséhez. |

A megfigyelt órát követő megbeszélés

A megfigyelt órát követő megbeszélés, óraelemzés több lépésből áll: a bevezető beszélgetésből, az elemzésből a megfigyelési szempontok alapján és a további lépések egyeztetéséből. Az óramegbeszélés egy általános beszélgetéssel kezdődik.

Javasolt kérdések a bevezető beszélgetéshez:

- Mi a véleménye az órájáról? Mi ment jól, és mi sikerült kevésbé jól? Miből vonja le ezeket a következtetéseket?
- A tanulók órai reakciói megfeleltek-e az elvárásainak? Miért? Miért nem?
- Az óra mennyiben haladt a terve szerint? Miért? Miért nem?
- Ha egy tanárjelölttel beszélgetne erről az óráról, akkor mit tartana fontosnak megbeszélni, mit emelne ki, mire hívná fel a tanárjelölt figyelmét?

További, a részletesebb megbeszélést segítő kérdések:

- Hogy érzi, hogyan sikerült az óra? Melyek az első benyomásai?
- Melyek voltak azok a tanulói reakciók, amelyekből meg tudja ítélni, hogyan sikerült az óra, mi lett az óra tanulási eredménye?
- Melyek voltak az óra fontosabb lépései?

- Ezek a lépések követték-e az óra tervét?
- Ha bizonyos részeken eltért az óratervtől, akkor ezt miért tette?

Az általános bevezető beszélgetés után következik a megfigyelési szempontok alapján az óra elemzése. Célszerű megkérni a mentortanárt, hogy mondja el megfigyeléseit az előzetesen megbeszélte szempontok alapján. Ezután a látogató mondja el saját észrevételeit, majd megbeszéli a mentorral, hogy mennyiben hasonlók a megfigyeléseik. Végül lehetséges magyarázatokat keresnek a megfigyeléseikre.

Javasolt kérdések az óraelemzéshez:

- Azt javasolta, hogy az órán figyeljük meg X-t. Hogy látja, hogyan sikerült X?
- Amikor X-t csinálta/tette, mi volt a pontos célja?
- Milyen következtetéseket von le X megfigyeléséből (máskor mire érdemes figyelnie, mivel érdemes kevesebb időt eltölteni)?

A részletes elemzés után fontos megbeszélni, hogyan lehetne a megfigyeléseket felhasználni a mentor továbbfejlesztésében.

Javasolt kérdések a megfigyelések felhasználásáról:

- Milyen kérdéseket vetnek fel Önben a megfigyelései?
- Hogyan lehetne választ találni ezekre a kérdésekre?
- A megfigyelés tükrében változtatna-e valamit az óratervezésében vagy a tanításában?

A megbeszélés következő témája a további lépések megtervezése. Javasolt kérdések a további lépések megtervezéséhez:

- Milyen további lépéseket tart elképzelhetőnek a megfigyeléseiből kiindulva? (Például: Máskor mire érdemes figyelnie? Mivel érdemes kevesebb időt eltöltenie? Milyen új megközelítést alkalmazna? Mit próbálna ki?)

Fontos, hogy az óraelemzés végén legyen lehetősége a mentornak arra, hogy elmondja az óramegfigyeléssel kapcsolatos érzéseit és tanácsait. Javasolt kérdések a mentor érzéseinek, tanácsainak a megbeszéléséhez:

- Mennyiben volt hasznos ez az óramegfigyelés Ön számára?
- Hogyan érezte magát az órán és az órát követő megbeszélés alatt?
- Volt-e olyan, ami zavarta az óramegfigyelés vagy az azt követő beszélgetés során? Ha igen, mi az?
- Mi az, amit Ön szerint az órát megfigyelő kollégának kerülnie kellene?
- Ha az Ön óráját újra megfigyelné egy kolléga, mit tehetne, ami Ön számára hasznos lenne, vagy segítséget nyújtana?

Összegzés

A tanárjelölt hallgatók képzésében és fejlődésében fontos szerepük van a mentoroknak, ezért nagy felelősség a megfelelő mentorok kiválasztása. A mentorok szakmai támogatásának és folyamatos képzésének is meghatározó szerepe van abban, hogy a legkiválóbb mentorok segítsék a tanárjelölteket szakmai gyakorlatuk során (Révész 2011). Ebben a támogató tevékenységben más-más súllyal és feladattal vehetnek részt a tanárképzésben közreműködő szakemberek: a szakmódszertanos oktatók, a szaktárgyi kurzusok oktatói, a pedagógiai-pszichológiai terület oktatói, a tapasztalt gyakorlóiskolai vezetőtanárok, az adott iskola vezetése és munkaközössége, a mentortársak. A szakmódszertanos oktatóknak meghatározó és a többiek tevékenységét is koordináló szerepük van ebben a folyamatban. Ezért is fontos és szükségszerű a tanárképzés minden résztvevőjének, közöttük az egyetemi oktatók módszertani repertoárjának a megújulása is. Az egyetemi képzésben megismert és átértékelt módszertani kultúra részben mintául szolgál a hallgatók számára. A mentor fogalmának értelmezése, a mentori tevékenységek leírása, a korszerű

mentorképzés tartalmának és szerkezeti kereteinek kialakítása csak a különböző szakterületek képviselőinek szakmai konszenzusára épülhet.

Irodalom

Antalné Szabó Ágnes – Major Éva 2010. Elmélet és gyakorlat. A bölcsész mentorok képzésének tartalma és keretei. In: M. Nádasi Mária (szerk.) *A mentorfelkészítés rendszere, próbája, a mentorképzés szakterületi előkészítése II.* ELTE. Budapest. 141–184.

Major Éva – Szabó Éva 2011. *Értékelőlapok a tanítási gyakorlatokhoz.* Bölcsész Tanári Könyvtár 1. ELTE BTK Szakmódszertani Központ.

Budapest. http://metodika.btk.elte.hu/file/BTK1_Major_Szabo.pdf (2015. november 30.)

Révész Judit 2011. A magyar tanárképzési rendszer értékelési kultúrája. In: M. Nádasi Mária (szerk.) *A mentorfelkészítés rendszere, próbája, a mentorképzés szakterületi előkészítése III.* ELTE.

Budapest. <http://docplayer.hu/3493056-A-mentorfelkeszites-rendszere-probaja-a-mentorkepzes-szakteruleti-elokeszitese.html> (2015. november 30.)

(1) Competence Framework. EMCC 2009. <https://emccuk.org/wp-content/uploads/2014/03/EMCC-Competence-Framework.pdf> (2015. november 30.)

Az írás az ELTE Intézményi Struktúraátalakítási Projektje 3. moduljának (2015/2016) támogatásával készült.

Major, Éva – Szabó, Éva – Antalné Szabó, Ágnes Mentoring competencies and lesson analysis

This study discusses the observation of the mentoring competencies of teachers who will support the teaching practice of teacher trainees as mentors. It is a big challenge for teacher training experts to prepare and organize the one-year long teaching practice in the so called 'integrated' system of teacher training. As part of the preparation, these experts visit and analyse the lessons of the teachers mentoring the students' practice, and they also assign the teachers with the new tasks. The first part of the study provides an overview of the elementary and special mentoring competencies required to become a mentor. The latter is dealt with in detail, distinguishing between the competencies of a beginner and an experienced mentor. The second part of the study summarizes the main principles of mentoring and classroom observation and it introduces a script recommended to mentors where class visits are organized. It describes in detail the possible steps of discussions before the lesson, for the classroom observation itself, and for post lesson discussions. This study aims to provide help not only for the analysis of the mentors' lessons, but also for class visits of teachers' working groups at school.

Kulcsszók: tanárképzés, szakmai gyakorlat, mentorálás, mentori kompetenciák, óraelemzés

Keywords: teacher training, traineeship, mentoring, mentoring competencies, lesson analysis

Az írás szerzőiről

Major Éva

egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Angol–Amerikai Intézet Angol, Nyelvpedagógia Tanszék, Budapest
major.eva[kukac]btk.elte.hu

Szabó Éva

oktató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Angol–Amerikai Intézet, Angol Nyelvpedagógiai Tanszék, Budapest
szabo.eva[kukac]btk.elte.hu

Antalné Szabó Ágnes

egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest
megbízott vezető, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szakmódszertani Központ, Budapest
a.szabo.agnes[kukac]btk.elte.hu